

מסילת ישרים פרקים ז' - ח'

הזריזות היא המעטפת של עולם המצוות. הזריזות היא האווירה, האטמוספירה בתוכה שורה המצווה. זריזות היא לא מעלה יתירה בלבד, היא ההתרחשות שאופפת את המצווה, ולכן היא עוטפת אותה לפני ואחרי.

הזריזות לפני היא הצורך דוקא במצוות להיזהר מהחמצה, שמא יחמיץ. בהמשך הוא יביא את הדרשה המפורסמת "מצווה הבאה לידיך אל תחמיצנה". למה דווקא במצוות שייך יותר חשש שאדם יחמיץ? כי הרבה מהדברים שאנחנו עושים בעולם הזה הם שרשרת של מרכיבים נסיבתיים הכרחיים: אם אדם לא יקום הוא לא יגיע לאוטובוס, אם הוא לא יגיע ללכת לאוטובוס הוא לא יגיע לעבודה, אם הוא לא יגיע לעבודה... לעבודה...

הרבה מהדברים שאנחנו עושים הם שרשרת סיבה ותוצאה של משהו חיוני בסופו של דבר, שבלעדיו אי אפשר.

דברים אלו תמיד קופצים לראש התור, הם הכי דחופים, אי אפשר בלעדיהם. מצווה תמיד נדחקת לסוף, כי אפשר תמיד להסתדר בלעדיה. היא אף פעם לא חלק משרשרת הצרכים המרכזיים, מעשים טובים אפשר אחר כך, זה לא דחוף.

הרבה מאוד מעשים טובים שאנחנו רוצים לעשות נדחים, בהזדמנות, אחר כך. יש לזה מחיר: לפני כמה שנים נודע לי שאבא של חבר ילדות נפטר. כשנודע לי על כך לא הייתי עם החבר בקשר, זה היה אחרי השבעה כבר ואז נודע לי. הצטערתי. אמרתי שאותו יום בערב אני אשב ואכתוב לו מכתב תנחומים.

הגעתי הביתה, והיו דברים יותר דחופים לעשות, לסדר וכו'. מחר! מחר בערב אני יושב וכותב את המכתב הזה.

למה זה קורה? כי אין לזה שיניים.

יש דברים שאם לא תסדר הכל תקוע, אבל יש דברים שהחיים ממשיכים אם לא עושים אותם, הם לא נעצרים.

זה נקרא להחמיצנה. אפשר להחמיץ המון יוזמות רק כי זה לא דברים חיוניים. אלו תמיד יהיו בסוף הרשימה. לכן האויב הכי גדול למצוות הוא הזמן. תמיד יהיו דברים יותר דחופים בעולם הזה מאשר מצוות! דברים של עבודה, סידורים, כל מיני דברי העולם הזה.

בניהו עונה לאמירתו של דוד להמליך את שלמה "אמן בן יאמר ה'" - מה זה אמן? יש כבר נבואה ששלמה יהיה המלך. מה הלחץ להמליך את שלמה?

אמרו חז"ל: הרבה קטגוריים יעמדו. יש הרבה עיכובים. דרכן של יוזמות חשובות, שכיוון שהן לא קריטיות לעכשיו - אנחנו נדחה אותן. בקלות אפשר להחמיץ, לתת זמן. חמץ נוצר בגלל הזמן. בצק שעובר עליו זמן מחמיץ, לא צריך לעשות כלום בשביל זה. הזמן שעובר מכניס עוד נתונים למציאות, ואז המצווה נדחקת לסוף התור עוד ועוד.

יש בזריזות הרבה עניינים שקשורים למלכות. זריזות באה מתפיסה מלכותית. זו תפיסה שאומרת שהמלך בניגוד לכולם, לא רק נגרר אחרי האירועים. זה מה שעושה אותו מלך. כולנו נגררים אחרי המציאות. אבל תפקידו של המלך הוא ליזום, ליצור, לחולל מהלכים. אם הוא נגרר אחרי המציאות - מה עושה אותו מלך? לכן תכונת הזריזות היא מלכותית. להוביל את המציאות, להכריע איך היא תתקדם. לדבר מצווה צריך לרוץ. תמיד יהיו עיכובים, תרוץ מהר.

כל זה לפני המעשה. כשאדם חושב על מצווה, על יוזמה ברוכה - עכשיו, מיד. אבל אנחנו רואים שיש גם זריזות אחרי תחילת המעשה.

הנושא השני הוא השלמה. השלמה זה לא לגמור מהר וללכת, לזרוק את המצווה, אלא הכוונה היא לגמור. אנחנו מתלהבים הרבה פעמים מיוזמות יפות, מהתחלות חדשות. השאלה היא האם יש לנו סבלנות ואורך רוח לעשות את הדבר עד הסוף, להשלים.

המתחיל במצווה אומרים לו גמור. זה לא תגמור תלך, אלא תעשה עד הסוף. אל תשאיר דברים לא פתורים.

הביטויים על זה בחז"ל מאוד חריפים. כל המתחיל במצווה ואינו גומר אותה קובר אשתו ובניו - זה ביטוי חריף מאוד! למה אתה אומר ככה?
 באים לאדם ואומרים לו: מה אתה אומר להתחתן, שתהיה לך אישה וילדים?
 אדם אומר: זה רעיון מקסים!
 אחרי שהוא כבר נכנס לעובי הקורה של להקים בית, הוא רואה שזה דורש המון עבודה, הרבה עניינים ועמל. הרעיון הגדול והמרהיב דורש כדי להיות שלם הרבה פרטים ומאמץ בהתחלה.
 אדם שלא מוכן לגמור את המצווה זה כמו להקים משפחה ולא לקחת עליה אחריות. הוא רוצה את הרעיון אבל לא גומר, לא לוקח אחריות.
 מי שגומר את המצווה על שמו היא נקראת. זו זריזות לסיים את המצווה.

גם פה אנחנו רואים ביטוי מלכותי.
 שלמה בונה את בית המקדש - מי לא רוצה? זה הרעיון הכי מלהיב!
 שלמה לא רק בונה, הוא היה נחוש לגמור את הבנייה הכי מהר. ישב במלוא הכח ולא התעצל.
 לכן אנחנו רואים שהצדיקים מעשיהם בזריזות - לא דוחים ועושים עד הסוף. אברהם עם הישמעאלים, רבקה עם הגמלים. רק כשרבקה סיימה להשקות העבד נותן לה מתנות, הוא רצה לראות שהיא תגמור את המצווה.

עד כאן ראינו את הזריזות כאמצעי לקיום המצוות, מסביב למצווה. היא מונעת את העצלות, גורמת שנעשה את המצווה, ושנעשה אותה עד הסוף.
 אבל האמת היא שהזריזות היא לא רק המעטפת של המצווה, אלא היא גם לב המצווה.
 הזריזות היא נשמת אפה של המצווה.
 מה זה לעשות מצוות? לעשות מצוות, אומר הרמח"ל, זה לא למלא פקודות וחוקים.
 אפשר למלא פקודות ולהישאר מרוחקים נפשית, אפשר אפילו למלא ולהיות שונא, לא להרגיש שייכות. קיום מצוות זה לא עצם המעשה. הנושא העיקרי בקיום המצוות הוא לא הציות אלא השייכות, העובדה שהאדם משתייך למצוות, מתרגש, אכפת לו מהמצוות. העיקר הוא שהמצווה תיצור אצל האדם התרחשות נפשית, ששמה הוא התלהבות.
 התלהבות היא מטרת המצוות, נשמת המצוות. זו ההתרחשות העיקרית בשבילה אנחנו מקיימים מצוות. זה העניין, להתלהב! כשאדם מתלהב ממצוות הוא מתלהב מדברים ערכיים, רוחניים. זה מזכך את האישיות שלו!
 זו מהפכה אמיתית. זה לא רק המעשה, אלא מה קורה בנפש.
 פה הזריזות היא לא רק כדי לא להחמיץ ושנגמור, אלא כדי ליצור התלהבות בנפש.

כשאדם בלהט עבודת ה' הוא לא מתעצל. הוא עושה את הדבר עד הסוף. אבל אם תתבונן עד הסוף, תבין שלא רק שאדם שמתלהב עושה דברים בעוצמה, אלא שמהזריזות עצמה הוא יכול ליצור את ההתלהבות! אדם חושב שהוא צריך לחכות להתלהבות. טעות! תעשה בזריזות, תיצור את ההתלהבות.
 ההתלהבות היא אש. היא לא נמצאת בטבע ככה סתם. בטבע רואים עפר, מים, רוח. איפה האש? היא נעלמת. כדי להיפגש אתה צריך מעשה, פעולת חיכוך מהירה ונחושה. להדליק גפרור, ואז יש אש. הפוטנציאל נמצא, אבל צריך מעשה לחשוף אותו.
 האש היא הטבע הפנימי של האדם.
 לאדם יש תכונה עפרית של עצלות, אבל יש בו תכונה יותר עמוקה של אש. איש, אשה. איש זה אדם עם אש בפנים.

איך אני מצית את האש בפנימית? כמו שמציתים את האש בטבע. אם אדם יעביר את הגפרור על הקופסה בנחת זה לא יצור אש. צריך פעולה זריזה, מהירה ונחושה. כך גם בעבודת ה'.
 מי שעושה מצוות באיטיות - ההתלהבות לא תגיע. מי שעושה בהתלהבות - זה יצית את האש הפנימית שלו. אל תחכה לאש מן השמים, תדליק את האש שלך.

מי שמרגיש משהו פעיל במעשה המצווה, ממחר את התנועה החיצונית, גורם שהתנועה הפנימית תבער. הזריזות חושפת את האש הטמונה בתוכנו, מגלה שאנחנו לא עפר, אנחנו אש!
 הזריזות היא הדרך שבה אדם נפגש עם עצמו, עם האישיות שלו.
 זה לא רק אמצעי לקיום מצוות, זו המטרה של כל המצוות! המטרה של המצוות היא בשביל הלב!
 אם אדם לא מתלהב זה לא שווה, כל העיקר זה ההתלהבות.

על זה דוד אומר: "צמאה נפשי" - בשביל זה יש מצוות. בשביל הצימאון, הערגה! אם אדם אומר שאין לו צימאון כמו לדוד המלך - שלא יחכה. שיעשה מבחוח, והתנועה הזו תעורר את הפנימית. תרוץ! תראה מה זה יעשה לך. אדם שרץ לתפילה, רץ ללימוד - זה משהו אחר. לבית המדרש לא הולכים, רצים! זה נפסק להלכה בשולחן ערוך. למעשים טובים רצים, אנחנו אומרים את זה כל יום ביציאה מבית המדרש - "אנו רצים לדברי תורה". כמו שנאמר במסכת אבות: "הווי רץ כצבי וקל כנשר לעשות רצון אביך שבשמים".

הרמח"ל מגדיל לעשות ואומר שהזריות גם יוצרת את השמחה בעבודת ה'! יוצרים שמחה בריצה, בתנועה נחושה. זה יוצר התלהבות, שמחה. זה מלהט את התנועה. כמו שהנביא אומר, "נרדפה!" אני רוצה לרדוף לדעת את ה'. אם אתה במרדף אחרי ה', אתה תתלהב. לכן, קיום המצוות בזריות זה לא רק הידור מצווה, זו המצווה. כך עושים מצווה: זריזות לפני, אחרי ובתוך.

זריזות היא לא טבעית בהתחלה, הטבע הראשוני הוא העצלות. ראינו שטבע האדם כבר מאוד, יש עפריות, חומריות. האדם בטבעו עצל. עבודת ה' זה להתגבר נגד הטבע! זה ממש נגד הטבע. זה לא קל להתגבר, אנחנו צריכים לעזור לאדם להיות זריז. איך אפשר לעזור לאדם ללכת נגד הטבע, נגד נטיית העצלות הטבעית? בפרק ח' הרמח"ל מציג דרך בעבודת ה' שיכולה לעזור לנו נגד טבע העצלות.

הוא כותב בפרק ח', שמה שיכול להגביר את ההתעוררות זה ההסתכלות ברוב הטובות שה' עושה עם האדם כל יום ויום, כל שעה ושעה. בתוך טבע האדם יש הרבה עצלות, כדי לנצח את הטבע צריך להשתמש גם בדברים שקיימים בטבע. זו חכמה גדולה, לחפש בטבע דברים שיכולים לעזור לנו להתעלות מעל הטבע. אחד הדברים הוא ייסורי מצפון. זה דבר מאוד חזק, אנשים עושים הרבה דברים לא נוחים בגלל ייסורי מצפון. זה מאוד מעיק. אנשים עושים דברים שהם לא רוצים לעשות, כי המצפון לא מניח להם. אם אדם מתקשר אליך בשלוש בבוקר ואומר שהוא חייב אותך ושתבוא, אתה תשאל מלא שאלות, ובצדק. אבל אם מתקשר אליך משהו, שבדיוק לפני שבוע התקשרת אליו בשעה לא שעה, ומיד הוא רץ לעזור - אתה לא תשאל אף שאלה. אתה תעזור מיד, למה? כי המצפון מציק. כשהמצפון מתעורר, הוא לא מניח לאדם לנוח. הוא שולף את האדם מהמיטה, לא נעים לו. נגיד שלאדם יש שמחה במשפחה בקצה השני של המדינה. הוא לא יוותר, כי כשלו היתה שמחה אותו אחד בא עד אליו. הוא לא יכול לא ללכת!

ייסורי מצפון הם כלי חזק מאוד שאפשר להיעזר בו לעבודת ה'. להיעזר בייסורי המצפון שיש לנו כלפי הקב"ה כדי לא לתת לעצלות להתמקם. להסתכל ברוב הטובות שה' עושה לך. תתרגל להסתכל על כל הטובות שה' עושה לך, זה ייתן לך הרגשת חובה.

אני לא יכול, אי אפשר. הוא מיטיב לי, אז איך אני יכול לעשות אחרת? נכון שהיינו רוצים שאדם ירוץ לעשות רצון ה' מעצמו, אבל לפעמים צריך להשתמש בנשק, להתעורר עם המצפון.

אתה לא יכול לעשות רצון ה' מעצמך, תשתמש במצפון. לכן חשוב מאוד לעסוק במחשבות של הכרת תודה לה', כמה טובות ה' עשה עמנו. אין אדם שאין לו על מה להודות לה', אין אדם שלא מסוגל למצוא את נקודת החובה. כשהוא מסתכל הרבה על הטובות, הוא יזדרז לעבודתו, זה מחייב. כל שכן, אם תסתכל ותראה שכל מציאות החיים שלי היא ממנו! מה אני בכלל בלעדיו? זה ייסורי מצפון אדירים, ודאי אי אפשר להתעצל.

יוצר שממדרגות שונות של מחשבות אפשר לעורר את המצפון. ברמה הכי נמוכה, אדם רואה את הטוב שה' עושה לו בהטבה הפשוטה, במקומות שבהם קל לראות. יותר מזה, אדם יכול לראות איך ה' מועיל לו בכל מיני מצבים מסובכים.

יותר מזה, תראה איך כל מה שיש לך זה מאת ה'. ייסורי המצפון שאנחנו מעוררים בנפש יעזרו לנו בזמן אמן, בזמני קושי שידרשו מאתנו הזדרחות לא נוחה, לא נעימה. אם טיפחנו את המצפון הוא יעזור לנו בעת הצורך לעבודת ה'.

סיכום בקצרה:

הזריזות שייכת בהקדמה למצווה - אדם צריך למהר שלא להחמיץ מצוות. זה קל יותר במצוות, כי רוב מעשיו של אדם הם עבור דברים חיוניים: את רוב שעות היום הוא משקיע כדי להביא פרנסה לביתו וכד'. דברים אלו בדרך כלל נמצאים אצל האדם בראש סדר העדיפויות, לכן הוא מדחיק את המצוות, שאינן צרכים מרכזיים מבחינתו, אל סוף רשימת המטלות. החיים לא נעצרים אם אדם לא קיים את המצוות שהוא תכנן לקיים, לכן קל הרבה יותר להחמיץ מצוות - האויב של המצוות הוא הזמן. לכן אדם להזדרז ולעשות את המצווה מיד, לא לחכות, לא לתת למצווה להחמיץ, כי כל מה שצריך להחמיץ זה מעט זמן, כמו במצוות. זריזות זו תפיסה מלכותית: מלך לא נגרר אחרי המאורעות כמו כולם, הוא יזם, מחולל. הובלת המציאות - הזריזות, היא תכונה מלכותית. תוביל את המציאות, תרוץ לדבר מצווה, כי אחר כך זה כבר לא יקרה.

הזריזות גם שייכת אחרי תחילת המצווה - אדם צריך להשתדל לסיים את המצווה, לא לגמור מהר וללכת אלא לעשות אותה עד הסוף. אדם צריך להיאזר אורך רוח ולהשלים את המצווה, גם אם התלהבותו הצטננה. המצווה נקראת על שם גומרה. המתחיל במצווה אומרים לו גמור, אל תשאיר קצוות פתוחים. אחרת, אדם דומה למי שקובר בניו ובנותיו - הוא מקים משפחה, אבל מפסיק להשקיע את המאמץ הרב שנדרש כדי לבנות את הבית הנפלא עליו הוא חלם. הוא הקים משפחה אבל לא לוקח עליה אחריות. גם זה ביטוי מלכותי: שלמה המלך נחוש לגמור את הבניה הכי מהר שיש, הוא לא מתעכב. כל הצדיקים מעשיהם בזריזות.

אבל יותר מכל זה, הזריזות היא עצם המצווה - היא לא רק מונעת עצלות ומעודדת עשיית המצווה, היא לב המצווה. לעשות מצוות זה לא רק למלא פקודות, עצם המעשה הוא לא העיקר (כי אם הוא לבדו, האדם יכול לעשותו אפילו אם הרגשת ריחוק או זרות למצווה ולמי שציווה). עיקר המצווה היא השייכות הנפשית, ההתרגשות מהמצווה, האכפתיות. המטרה של המצווה היא ליצור התרחשות פנימית באדם - התלבות! ההתלהבות מדברים רוחניים היא המפתח לזיכוכ האישיות. התהליך הנפשי של ההתלבות, הוא מטרת המצוות.

יותר מזה, לא רק שאדם שמתלהב מעבודת ה' מזדרז, אלא שעל ידי הזריזות אפשר להגיע ללהיטות בעבודת ה'! אדם יכול ליצור את ההתלהבות, זו תכונה של אש. אש נוצרת על ידי חיכוך, היא לא גלויה בטבע אחרת, צריך פעולות נחשקות כדי לחשוף אותה. האש היא תכונה יותר עמוקה באדם מהעפריות, כדי להדליק אותה אי אפשר להתנהל בנחת, זה לא יוצר חיכוך מספיק.

הזריזות החיצונית גורמת לתנועה הפנימית לבעור. זה חושף את האש הטמונה בנו, וזו מטרת המצוות. המצוות הן בשביל הצימאון והערגה. אדם שאין לו את אלו, שיצור אותם בעזרת מעשים. לרוץ לדבר ה', לרוץ לבית המדרש! (נפסק להלכה בשולחן ערוך...).

הזריזות גם יוצרת שמחה בעבודת ה'. היא מלהטת את התנועה של האדם, מלהיבה אותו. היא עיקר המצווה, לפני אחרי ותוך כדי.

בפרק ח' הרמח"ל מסביר שמכיוון שטבע האדם הראשוני הוא עצלות, עפריות, קשה לו מאוד בהתחלה להתגבר על טבע זה. לכן הוא מציג דרך להתגבר עליו: הרגשת חסד ה' שעם האדם. אחת התכונות שהכי גורמות לאנשים להתגבר על העצלות היא תחושת המצפון (בעזרת תכונה טבעית זו ניתן להתעלות מעל לטבע...). אדם עושה הרבה דברים לא נוחים בגלל ייסורי מצפון, הם לא מניחים לאדם. הרמח"ל מנצל את הכלי הזה לעבודת ה': אדם שרואה את רוב הטובות שה' עושה איתו, מרגיש מחויבות מצפונית לעשות רצונו. אי אפשר אחרת, הוא מיטיב לי - אז איך לא אעשה רצונו? השימוש במצפון הוא בעדיפות שניה על פני רצון עצמי של האדם לעשות רצון ה', אבל הוא כלי חזק מאוד לעורר את הזריזות.

כדי לעורר את המצפון יש שלוש רמות של הכרת הטוב: הכרת הטוב על חסדים גלויים (אין אדם שאין לו על מה להודות: בריאות, עושר וכו') במקומות שקל לראות; הכרת הטוב שה' עושה איתו במצבים מסובכים יותר, איך ממר ה' מוציא לו מתוק; הכרת הטוב איך כל מה שיש לאדם, כל מציאותו, היא מאת ה'.

ייסורי המצפון מאפשרים לאדם בזמן אמת להזדרז, למרות תחושת הקושי וחוסר הנוחות. המצפון, כשהוא מטופח בראוי, מתועל גם הוא לעבודת ה'.

השיחה נערכה לפישטחיות הבנתו של העורך,
וכל טעות או חסרון יש לתלות בעורך בלבד.